

SHARQIY VA JANUBIY-SHARQIY OSIYO DAVLATLARI URF-ODATLARI, AN'ANALARI

Sobirova Nodira Jumanazar qizi

Urganch davlat universiteti, "Geografiya" yo'nalishi 2-bosqich talabasi
email: snodira787@gmail.com

Xo'jyozova Dildora Shonazar qizi

Urganch davlat universiteti, "Geografiya" yo'nalishi 2-bosqich talabasi
@dilxojoyazova@gmail.com

Annotatsiya: *Har bir davlatning o'ziga xos urf-odatlar bor. Ushbu maqolada Sharqiy va Janubiy Sharqiy Osiyo davlatlari, xususan: Xitoy, Yaponiya, Mongoliya,, Bruney, Vyetnam, Indoneziya, Kambodja va Laos davlatlari urf-odatlar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Sarong, kohin, zontik, sake, ochiq osmon ostidagi to'yxonalar, buddaviylik marosimi, bandajlar, tet, qum "tog'" i.*

Аннотация: *В каждой стране есть свои традиции. В данной статье показаны обычаи стран Восточной и Юго-Восточной Азии, в частности: Китая, Японии, Монголии, Брунея, Вьетнама, Индонезии, Камбоджи и Лаоса.*

Ключевые слова: *sarong, священник, зонтик, sake, свадебные залы под открытым небом, буддийская церемония, повязки, тет, песчаная «гора» и.*

Abstract: *Every country has its own traditions. This article shows the customs of the countries of East and South-East Asia, in particular: China, Japan, Mongolia, Brunei, Vietnam, Indonesia, Cambodia and Laos.*

Key words: *sarong, priest, umbrella, sake, open-air wedding halls, Buddhist ceremony, bandages, tet, sand "mountain" i.*

Kirish (Introduction). Har bir xalqning o'ziga xos, avvaldan shakllanib kelayotgan urf - odatlari bor. Bu odamlarning qadimdan shakllanib kelayotgan ko'nikmalaridir. Bu ko'nikmalar yillar davomida zamonaviylashishi, o'zgarishi ham mumkin. Odamlar asl holatini yo'qotmasligi ham, qaysidir elementlari yo'qolishi ham mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Bu maqolada asosan O. Mo'minovning "Qiziqarli geografiya" asaridan foydalanilgan. Bu kitobning

"odamlar, udamlar" bo'limida xalqlarning urf - odatlari haqida qiziqarli va foydali ma'lumotlar berilgan.

XXI asr texnologiyalar asri ekanligi hammamizga ma'lum. Bu maqolada global internet tarmoqlaridan ham unumli foydalanildi. Xususan Google qidiruv tizimi va youtube kanallaridan ma'lumotlar oldik.

Xususan, Дорамы клуб. Дорамa.m.kv.com saytida Svetlana Abromovaning ma'lumotlaridan. Bu saytning "Toy to'yi: An'analar va urf-odatlar" bo'limida Tailand to'ylari haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.

Mongoliya davlati haqida qiziqarli faktlar @voy youtube kanalida ma'lumotlar berilgan.

www. Brunej davlati haqida ajoyib ma'lumotlar keltirilgan. Videorolikda Brunej davlati haqida ma'lumotlar keltirilgan.

www.youtube.com/@ShuhratVoyager kanalida Laoscha to'y, Luang Prabang bo'ylab sayohat va to'y, sayohat nomli videorolikda Laos to'ylari ko'rsatib berilgan [2,3,4].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Bu maqolada faktlar tahlili va statistik tahlil usulidan foydalanildi. Statistik tahlil. Iqtisodiy - geografik va ekologik tadqiqotlarning muhim usullardan biri bo'lib, u aholining ijtimoiy-iqtisodiy faoliyati va hududlar bo'yicha majmual ma'lumotlar tizimini tadqiq qilish imkonini beradi. Bu usul orqali xalqaro, mintaqaviy va mahalliy ijtimoiy - iqtisodiy tizimga doir fakt va raqamlar tahlil qilinadi, chunki statistik fakt va raqamlar iqtisodiy geografik tadqiqotlarning asosini tashkil qiladi. Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish asosida hududlardagi iqtisodiy - ijtimoiy jarayon, aholining joylashishi, umumiy demografik jarayon, mehnat resurslari, urbanizatsiya, shahar va boshqa aholi punktlari, shuningdek, iqtisodiyotning muhim sohalari - sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohasining rivojlanish va joylanish xususiyatlari o'rganiladi.

Faktlar tahlili usuli asosida tarmoqlar o'rtasida hamda tarmoqlar ichidagi farqlar aniqlanadi va korxonalar yo'nalishi belgilanadi. Faktlar tahlili ko'plab hodisalarni umumlashtirish hamda tarmoqlarni modellashtirish uchun kerakli ma'lumotlarni tayyorlash imkonini beradi. Tahlillarimiz natijalarida quyidagi davlatlar va urf - odatlar bilan tanishamiz.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Indoneziyada, xususan Bali orolida aholi orasiga XX - asr yangiliklari yetib borgan bo'lsada, nikoh an'analari hamon eskicha qolgan. Urf odatga ko'ra, yigit uylanadigan qizni albatta tunda o'g'irlab ketishi shart. Qiz buning uchun avvaldan hozirlanib bisotlarini bir bo'g'chaga tugib qo'yadi, hatto nikoh ko'ylagi - sarongni ham unutmaydi. Qiz o'g'irlab ketilgach, ertasi tongda onasi dunyoni boshiga ko'tarib dod - faryod qiladi. Bu ovozdin uyg'ongan qo'shnilar "Yana bir to'yona tayyorlash kerak ekan" deb dillaridan o'tkazib qo'yadilar. Qiz onasining oh - vohlari uzoqqa cho'zilmaydi: tushga qolmay "qochoqlar" qaytib keladi. Qarindosh - urug'lari va do'stlari darhol yig'ilishib, ikki kishi sig'adigan maxsus zambilni bezatadilar. Kuyov kelinni shu zambilga ibodatxonaga - kohin huzuriga ko'tarib boradilar. Ularning kelishi haqida kohin barvaqt xabardor qilib qo'yiladi. Bali orolida yashovchi har bir inson umrida uch marta ibodatxonaga zambilda keltiriladi: birinchi marta - yigit yoki qiz balog'atga yetganda, ikkinchi marta - nikoh to'yida va uchinchi marta - birinchi o'g'il ko'rganda. Kuyov oq ishton kiyib, kelin esa binafsha rang nikoh kiyimi -sarong kiyib, bo'yinlariga gulchambarlar osilgan, boshlariga gullar qadalgam holda ibodatxonaga kirib boradilar; shu payt nog'ora chalinib tantana boshlab yuboriladi. Ibodatxonada kohinlar kuyov bilan kelinning qoziq tishlarini egovlay boshlaydilar, egovlash bir necha kun davom etadi. Egovlangan tishdan tushayotgan kukun ehtiyotkorlik bilan oltin idishga yig'iladi va kokos yong'og'iga solib ota - bobolar mehrobi yonida kuydiriladi. Shundan keyin kohin kuyov bilan kelinning bo'yniga oq gulchambar osadi. Shu bilan nikoh marosimi tugaydi. Bu oroldagi diniy qonunlarga ko'ra, kelin erini Ramu tangri qatori hurmat qilishi va unga sadoqatli bo'lishi shart [2].

Yaponiyada esa nikoh marosimlari ham zamonaviy, ham qadimiy an'analarni o'z ichiga olgan. Yigit bilan qiz tanishib o'zaro kelishganlaridan keyin yigitning otasi qizning otasi huzuriga borib qizini o'g'liga berishini so'raydi. Shundan keyin nikoh to'yiga katta tayyorgarlik ko'riga boshlaydi. Kelinni nikohga tayyorlash oson ish emas. Nikoh kuni kelinning yuzi oppoq va salgina pushtirang bo'lib sadafdek yarqirab turishi lozim. Keyingi zarbop kimono - nikoh kiyimi kiygiziladi, boshiga parik kiydiriladi va qo'lga kumush rang zar bilan turna rasmi solingan soyabon beriladi. Yigit to'y kuni yevropacha tikilgan zamonaviy qora kostyum kiyadi. Yapon kalendarlarida baxtli kunlar belgilab qo'yiladi. Nikoh to'yi shu baxtli kunlarning birida o'tkaziladi. Baxtli

kunlar 1- mart bilan 20 - may oralig'ida, binobarin, nikoh to'ylari ham 1- martdan 20 - maygacha o'tkazilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Kuyov bilan kelin nikoh kiyimida ibodatxonaga kelgach, tog'orachada guruch, baliq, quritilgan suv o'tlari va guruchdan qilingan spirtli ichimlik - sake qo'yilgan mehrob oldiga boradi. Kohinlardan biri koto (Yaponiyada musiqa abobining bir turi) chalib duo o'qiydi, ikkinchisi yelpig'ich bilan ins - jinslarni haydab turadi. Kuyov bilan kelin bir-birining qo'lga uzuk taqib bo'lgach bir piyoladan sake ichishadi (bu endi yevropacha odat). Sakening qolganini qarindoshlari niyat qilib ichishadi. Ibodatxonaga kelganda eshikdan avval kelin, keyin kuyov kiradi. Chiqishda esa avval kuyov, undan keyin ikki qadam orqada kelin chiqadi. Yaponlarda kelin har kuni ertalab qaynota va qaynonasiga qo'l yuzini yuvish uchun suv tayyorlaydi, nonushta tayyorlab beradi, o'zi esa ulardan keyingina nonushta qiladi. So'ngra tushki va kechki ovqatlarni pishiradi. Qaynota va qaynonasi, kuyovning opa - singil va aka - ukalaridan birontasining tobi qochib qolgudek bo'lsa, ularni parvarish qilish vazifasi ham kelinning zimmasiga tushadi. Bemorlar uchun zarur bo'lgan dorilarni ham kelin tayyorlashi lozim, u dorini avval o'zi tatib ko'radi, so'ngra bemorga ichiradi. Bulardan tashqari, kir yuvish, hovli supurish va idish-tovoqlarni tozalash, qishda qaynota va qaynonasining xonasini isitish, yozda esa salqinlatish ham kelinning vazifasi. Nihoyat, kelin kechqurun qaynota va qaynonaning o'rnini yozib berishi, ular yotgach, birozdan keyin boshqa xizmat yo'qmi, deb so'rashi lozim [2].

Laos to'ylari ham zamonaviydir. Laos davlatida to'ylar ko'pincha ochiq osmon ostidagi to'yxonalarda o'tkaziladi. Bunga sabab qilib issiq ob - havo sharoitini aytishimiz mumkin. To'y mobaynida kelin - kuyov va kuyovning ota - onasi mehmonlar orasida yurishadi. Barcha ularni tabriklaydi. Musiqa va o'yin-kulgular bo'ladi [5].

Tailand to'ylarida esa buddaviylik marosimlari o'tkaziladi. Bu kechki marosimda bo'lib o'tadi. Tailand to'ylarida rohiblar ahamiyatlidir. Ular to'yning baxtli sanasini belgilab beradilar, kechki marosimda ishtirok etadilar va albatta nikoh o'qishadi.

Rohib nikoh uzuklarini duo qiladi va ma'baddan sovg'alar beradi - masalan, medalyonlar. Umuman olganda, uzoq va baxtli hayot uchun karmani yaxshilash yangi turmush qurganlar turli xil odatlar qilishadi: baliqlarni daryoga oqizish yoki qafasdan qushlarni chiqarish, kambag'al oilalarning farzandlariga pul tarqatish va h.k. Biroq, hayratlanarli shartlarga ko'ra, mahalliy ma'budni qurbon qilish eng yaxshisidir.

Kelinning ota-onasi nomidan katta sovg'a - kuyovning yangi qarindoshlariga bo'lgan yuksak hurmati belgisi. Kuyov va hamrohlar kelinning uyiga yetib kelishadi. Ular qo'llarida gullar, xushbo'y hidlar, shamlar, sovg'alar ushlab, marosimga saf tortadilar. Avangardda barabanchilar raqqosalar bilan birga bo'lib, bayramlarning borishi haqida hammaga ma'lumot beradi. Boshlash vaqti ham mazmunli va maxsus hisoblanadi. Bu ertalab soat 9:09 yoki baxtli raqam bilan boshqa variantlar bo'lishi mumkin "9". Marosim kelinning uyiga qaytib kelganida, uning ota - onasi mehmonlarni keyingi qismni boshlab, ichkariga taklif qilishadi. Ilgari darvoza va eshiklar ramziy ravishda (o'ralgan) lentalar bilan yopishgan. Ochilish uchun har bir mehmon kuyovga sovg'a berish kerak va uning sevimlisiga qanchalik yaqin bo'lsa, shunchalik ta'sirli bo'ladi. Endi darvoza rolini kelinning zanjirli do'sti, tilla kamarli yoki oddiygina gulli lentalar ijro etadi. Har bir kuyov bunday yaxshi qizni ta'minlash uchun etarlicha boymi yoki yo'qligini so'raydi. Pulli konvertlarga javob berish kerak va shuning uchun hamma o'tib ketmaydi. Kelinning do'sti ko'p - o'n va undan ko'p. Bir so'z bilan aytganda, ular marosimga jiddiy tayyorgarlik ko'rishadi. Ular soat uchda turishadi, bo'yanish va birinchi marosimdan oldin, ertalab olti - ettidan boshlanadigan soch turmagini qilish uchun.

Eshiklarni ochish paytida kuyovni masxara qilishga va har tomonlama ruhlantirishga ruxsat beriladi. U oila qurish uchun moliyaviy jihatdan tayyor bo'lishi kerak. Buddaviylik marosimidan va sin sotih marosimidan so'ng tailandliklar oldida bir juft turmush qurganlar. Rasmiy qog'ozlarni bezash er-xotinning ixtiyoriga topshiriladi. Yangi turmush qurganlar marosim stoli oldida tiz cho'kib, qo'llari bir - biriga bog'langan bo'ladi. Bo'yin atrofida gulchambarlar osilgan, boshlariga aylana ichiga burilgan matoning bir bo'lagidan o'yilgan maxsus bandajlar osilgan. Bandajlar muqaddasdir, shuningdek, dunyodagi yosh tog bilan ittifoqning ramzi bo'lgan ip bilan bog'langan. Marosimdan so'ng kechqurun banket bo'lib o'tadi [1,2].

Xitoy davlatining ham o'ziga xos urf - odatlari bor. Xitoyning janubiy qismidagi Yunnan viloyatida yashovchi myao va yao xalqlarida ajoyib bir odat bor. Ona ko'zi yorigach darhol uy ishlarini qila boshlaydi, ota esa onaning o'rniga yotib olib 40 kungacha turmaydi, ko'zi yorigan ayoldek madorsizlanib, oh-voh qilib yotadi, hatto hol - ahvol so'ragani kelgan qarindosh - urug'larning tabrigiga ham majolsiz, bemordek javob qaytaradi. Tavallud topgan farzandni va bo'shangan onani ins -

jinslardan himoyalash, ins - jinslarni chalgʻitish maqsadida ona oʻzida hech qanday oʻzgarish roʻy bermaganligini amalda isbotlash uchun shunday qilinarkan. Ularning eʻtiqodicha ins - jinslar boʻshangan ona va chaqaloqqa oʻch boʻlar emish [1,7].

Mongoliyada ham ins - jinslarga yaxshigina ishonishadi. Mongoliyada qulayotgan yulduz oʻlim timsoli hisoblanadi. Yopiq binoda hushtak chalish esa yomonlik chaqirishdir. Agar kimningdir oyoqini bosib qoʻyishsa, albatta, shu odamning qoʻlini ham siqib qoʻyishlari kerak. Aks holda, oʻsha odam bilan urushishlari mumkin.

Ins-jinslar haqida gap ketar ekan Vyetnamdagi "Yangi yil" bayrami haqida ham toʻxtalib oʻtamiz. Vyetnamda Yangi yil bayramini "tet" deb ataydilar. Bu vaqtda Vyetnamda qishki dehqonchilik ishlari tugab, dam olish davri boshlanadi. Dalalarni koʻm - koʻk maysalar qoplab oladi, meva daraxtlari chaman boʻlib gullaydi. Vyetnamliklar Yangi yil oqshomida kurtaklari boʻrtib qolgan gullagan shaftoli novdalarini eʻtiborli kishilar va qadrdonlariga ezgu niyat bilan hadya etadilar. Shaftoli guli - gulgum chehra ramzidir. Yangi yil bayrami kunlari qarindosh urugʻlar va ota bobolarning qabri ziyorat qilinadi. Ins - jinslarga yoʻliqmaslik uchun xalq shu kunlari oʻzini xususan ehtiyot qiladi. Ins - jinslar ularga yaqin yoʻlamasligi uchun poygakka gʻov va kamon oʻqining surati chizib qoʻyiladi, yer ostidagi ins - jinslarni bezovta qilmaslik uchun bayram kunlari yer haydalmaydi. Yilning boshqa kunlari ham ana shu bayram kunlaridek oʻtsin, degan niyatda hamma muloyim, ochiq chehrali va shinavanda boʻlishga, asabiylashmaslikka harakat qiladi [3].

Kambodjada ham yangi yil bahorda nishonlanadi. Bayramdan bir necha kun oldin mamlakat poytaxtidagi kumush Buddha ibodatxonasida "qumdan togʻ" yasaladi. Rivoyatlarga koʻra, "togʻ" ning tagida Buddaning sochi saqlanarmish. Qum "togʻ" i etagiga kim qancha koʻp qum tashlasa, u shuncha koʻp gunohidan halos boʻlar emish. Qum "togʻ"lari mamlakatdagi barcha Buddha ibodatxonalarida ham yasalgan. Xonadonlarda esa guruchdan, somsadan "togʻ" yasaladi.

Kelgusi yil yomgʻir koʻproq yogʻishini tilab, yangi yilning birinchi kuni Buddha haykali suv bilan yuviladi, raqs, oʻyin - kulgu va qoʻshiqlar uzoq vaqt davom etadi [1,2].

Bruney davlatida esa yangi yil bayramini unchalik dabdali qilib nishonlashmaydi. Bunga sabab davlatning shaʻriy qonunlarga hurmatidir [4].

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Hulosa qilib shuni aytish mumkinki, har bir davlatdagi urf - odat va an'analar o'ziga xos, takrorlanmas va qiziqarli. Ularning o'rganar ekanmiz ich - ichiga kirib boraveramiz. Bu urf - odat va an'analarning kelib chiqishi diniymi, siyosiyimi, tarixiyimi, har biri bir - birini takrorlamaydi va o'rganilmagan jabhalari bisyor. Bu esa ijtimoiy - iqtisodiy geografiya fanlari uchun o'rganish predmetlaridan biri.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References)

1. Mo'minov O. Qiziqarli geografiya. Toshkent 1978. "O'zbekiston" nashriyoti
2. Дорамы клуб. Дорама. Svetlana Abromova. m.vk.com
3. Mo'g'uliston (Mongoliya) davlati haqida qiziqarli faktlar!!! @voy
4. Бруней ДАВЛАТИ ҲАКИДА АЖОЙИБ МАЪЛУМОТ, Bruney davldti haqida ma'lumotlar →#FF_tv → www.youtube.com/@fftv6567
5. LAOS cha TO'Y , Luang Prabang bo'ylab sayohat va to'y, sayohat caëxar →#Shuhrat_Voyager_DarveshOff → www.youtube.com/@ShuhratVoyager
- 6 A. S. Soliyev, N.K.Komilova, S.L.Yanchuk, Sh.Z.Jumaxanov., F.T.Rajabov muallifligidagi "Iqtisodiy va Ijtimoiy geografiya" Toshkent "Noshir" 2019
7. Xudayberganovna M. S., Olimboyevna O. I. GEOGRAFIYA FANI O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINING O'ZIGA XOS JIHATLARI //Konferensiyalar| Conferences. – 2024. – T. 1. – №. 11. – C. 323-326.